

Koranyi, Karol

"Les immunités dans les principautés roumaines aux XIV-ème et XV-ème siècle", V. Costâchel, Bucarest 1947 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 40, 360-361

1949

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

V. Costâchel: *Les immunités dans les principautés roumaines aux XIV-ème et XV-ème siècle*. Institut d'Histoire Universelle N. Iorga 1947, str. 108 (Bucarest).

Praca ta, gotowa do druku już w 1943 r., jest jedną z licznych prac autora ogłoszonych w latach 1944—1947, a dotyczących problemu feudalizmu na obszarze dzisiejszej Rumunii. Jest ona cennym przyczynkiem do dziejów zaniku wolnej własności chłopskiej i powstania wielkiej własności instytucji kościelnych i sług książęcych.

Wraz z nadaniem ziemi przyznają książęta nowym posiadaczom przywileje immunitetowe. Najwcześniejsze dokumenty immunitetowe na Wołoszczyźnie pochodzą z wieku XIV. Otrzymywały je przede wszystkim wraz z nadaniem ziemi instytucje kościelne, głównie klasztory. Zawierały one zwolnienie ludności w posiadłościach kościelnych od świadczeń i danin na rzecz księcia, a nadto zakaz wstępu dla urzędników książęcych na obszar immunitetowy w charakterze urzędowym. W przywilejach immunitetowych spotykamy szczegółowe wyliczenie kategorii urzędników, którym wstęp na obszar immunitetowy był wzbroniony. Chodziło tu przede wszystkim o urzędników książęcych zajmujących się wymiarem sprawiedliwości i ściąganiem danin. Pomimo immunitetu skarbowego utrzymał się pobór pogłównego przez księcia, z którego dochód szedł od początku XV stulecia na opłacanie haraczu dla sułtana tureckiego. Również pomimo przejścia sądownictwa w ręce pana immunitetowego niektóre sprawy w zakresie prawa karnego, zwłaszcza sprawy o męzobójstwo i porwanie, a także o niektóre rodzaje kradzieży, jak np. o kradzież koni zastrzeżone były i nadal sądownictwu księcia. Ale i tu spotykamy się z wyjątkami od tej zasady.

Ludność dóbr immunitetowych zwalniana była często od służby w wojskowej, wyjąwszy wypadki konieczności obrony kraju. Jednakże z czasem weszło w zwyczaj niezwalnianie ludności dóbr immunitetowych od służby wojskowej — co zaznaczono w przywilejach — oraz od tzw. posady. Termin, wedle autora, oznaczał obowiązek obrony warowni.

W zakresie immunitetu gospodarczego duże znaczenie posiadały przywileje zwalniające z jednej strony handel prowadzony przez klasztory od opłat na rzecz księcia za wyroby sprzedawane przez nie, względnie towary sprowadzane dla własnych potrzeb, z drugiej zaś przyznające klasztorom prawo ściągania ceł od niektórych towarów i pobierania opłat targowych, mostowych itp.

Formuły przywilejów immunitetowych na Wołoszczyźnie nie były oryginalne, lecz, jak wykazuje autor, wzorowały się na analogicznych formułach dokumentów immunitetowych sąsiednich państw południowo słowiańskich (Bułgarii, Serbii), które ze swej strony opierały się na wzorach bizantyjskich. Czerpanie z obcych wzorów ułatwione było podobieństwem stosunków gospodarczych istniejących na Wołoszczyźnie i w sąsiednich państwach słowiańskich.

Przywileje immunitetowe dla dóbr duchownych w księstwie mołdawskim nie wykazują co do treści większych różnic od analogicznych przywilejów w księstwie wołoskim.

Obok przywilejów immunitetowych przyznawanych instytucjom kościelnym mamy przywileje immunitetowe nadawane świeckim posiadaczom dóbr ziemskich.

Tymi posiadaczami byli przede wszystkim bojarzy, zwani sługami książęcymi, którzy otrzymywali od księcia dobra z obowiązkiem pełnienia służby wojskowej (beneficja). Dokumenty wołoskie używają na oznaczenie tych dóbr terminu: *stignul ses służbu* (tj. otrzymane za służbę), dokumenty zaś mołdawskie terminu: *wysłużenie*.

Beneficja te nadawane były na czas ograniczony, a to bądź na czas życia księcia, który nadał dobra, bądź też na czas życia zarówno księcia, jak i jego synów. Jednak z czasem ziemie te nadawane na czas oznaczony, przekształcały się w dobra dziedziczne. Beneficja mogły być alienowane za zgodą księcia. Ale nawet, kiedy beneficja stały się dziedziczne, zachował książę pewne uprawnienia w stosunku do nich. Książę mógł je odebrać w razie zdrady popełnionej przez odmowę wzięcia udziału w wyprawie wojennej. Przysługiwało mu prawo odkupu w wypadku sprzedaży beneficjum, a wreszcie prawo kaduka, jeśli beneficjat nie pozostawił męskich potomków.

Przywileje immunitetowe, jakie otrzymywali bojarzy, dzierżący dobra za służbę, nie różniły się co do treści od analogicznych przywilejów nadawanych instytutom kościelnym. Przywileje immunitetowe przenosiły na panów prawo sądenia ludności w swych dobrach oraz prawo pobierania od niej danin.

Praca Costáchela jest cennym wkładem do badań nad stosunkami feudalnymi w południowo wschodniej Europie.

Karol Koranyi

W. F. Church: *Constitutional Thought in Sixteenth-Century France. A Study in the Evolution of Ideas.* Cambridge, Harvard University Press 1941. Str. 360.

Książka Churcha przedstawia rozwój francuskiej myśli ustrojowej na przestrzeni XVI wieku, która wywodziła się z dziedzictwa pozostawionego przez założenia ustrojowe średniowiecza, przewyciężała jednak zwolna z jednej strony porządek feudalny, z drugiej zaś dążenia „ludowładcze“, by pod koniec stulecia doprowadzić do wytworzenia teorii absolutyzmu królewskiego. Jest rzeczą zrozumiałą, że przede wszystkim chodzi tu o prawników, którzy rozwijali tę myśl polityczno-ustrojową, a więc legistów wykształconych na prawie rzymskim. Jednakże autor słusznie używa tego wyrażenia w najszerszym jego rozumieniu i omawia działalność i twórczość pisarską wszystkich, którzy formułowali wówczas te lub inne założenia ustrojowe w związku z potrzebami chwili i przyszłości Francji. Na kartach tego interesującego studium spotykamy zatem wiele wybitnych osobistości z życia publicznego Francji w tym czasie, które czy to samym piórem pisarza czy też równocześnie także w sposób bardziej bezpośredni, bo w polityce praktycznej reprezentowały aktualne idee polityczne. Została tu więc omówiona działalność pisarska Klaudiusza de Seyssela, do którego poglądów nawiązywali później dalsi teoretycy absolutyzmu, Karola du Moulina, najwybitniejszego z ówczesnych pisarzy Jana Bodina, a także spośród innych — ostatniego przedstawiciela zasadniczej pozycji ustrojowej Stanów Generalnych Guya Coquille'a, jak i znowu piewcy rządów absolutnych Wilhelma Budé, lub spośród praktyków kanclerza Michała de l'Hospital. Obok bardziej znanych staje jednak przed oczyma czytelnika także liczne grono pisarzy mniej lub zupełnie u nas nieznanych. Zasługa autora jest niewątpliwa. Trzeba się też zgodzić z wydawcą, że jeśli się to zważy, iż w języku francuskim i angielskim nie ma tego rodzaju dzieła, które by naświetlało zebrany tu pasjonujący materiał z punktu widzenia teorii ówczesnego prawa francuskiego, książka Churcha, musimy to stwierdzić, będzie bezsprzecznie niezastąpioną pomocą i przewodnikiem dla wszystkich, których interesują zagadnienia doktryn politycznych.

Szczególne znaczenie książki polega również na tym, że w licznych odsyłaczach autor podaje in extenso obszernie wyjątki z traktatów, rozpraw i broszur politycznych całej plejady ówczesnych pisarzy, polityków i publicystów. W takim zaś kraju, jak Polska, nie posiadającym w ogóle poważniejszych zasobów